

Visitatsindberetninger

for Vester Hanherred og Thy 1739-63.

Meddelt ved *Chr. Petresch Christensen*.

II.

HUNDBORG HERRED.

1. Thisted og Tilsted.

(⁵/₇ 1739, ⁴/₅ 43, ⁵/₈ 46, ⁴/₈ 50, ¹⁰/₄ 55, ²⁶/₈ 58.)

Sognepræsten *Peder Cortsen* (1728-61), der tillige var Provst i Hundborg Herred¹), og hans Kapellan *Bent Curtz* (1739-59)²), omtales anerkendende ved samtlige Visitatser, de var begge flittige til deres Gerning og ”opbyggelige Sjælesørgere i Lærdom og Levnet”. Ved Visitatsen 1755 prædikede en candidatus ministerii *Claus Hammer* (Prøveprædiken); han havde gode Gaver og prædikede opbyggeligt, ligesom hans Levned var ustraffeligt. 1758 blev der prædikeret af Kapellanen i Vestervig *Jens Halse*, for at han af B. kunde få en Attest om sine Gaver og Levned, hvilket han også fik, ”god efter Fortjeneste”.

1739 nævnes ingen Degn, men en Klokke, der hed *Lars Skive* og var en skikkelig og flittig Mand. 1743 nævnes Kordegnen *Peder Hvid*, hvem B. håber at få bragt til mere Flittighed i hans Embede; ved den følgende Visitats viste det sig da også, at han havde forbedret sig og fået et godt Vidnesbyrd; 1750 kaldes han en god Degn ved Sang og Katekisation i Kirken og roses for Flid med Konfirmationsbørn, ”når de ham anvises”, samt for et ulasteligt Levned. Senere var han også upåklagelig, bortset fra, at B. 1762 bemærker om ham, at han er ”noget flygtig i hans Adfærd”. Degnen i Tilsted, *Ole Weye* (1730-ca. 1779)³) var flittig, levede kristeligt og forvaltede sit Degne- og Skoleembede upåklageligt. - *Thue Lind*, der nævnes som Skoleholder i Thisted 1743 og ved de følgende Visitatser, var fattig, men levede et kristeligt Liv og passede sin Skole upåklageligt, skønt han efterhånden var blevet gammel⁴).

¹ Svarede 1743 af Formue 6 Rdl. og af Indkomst 7 Rdl. Han havde i sin Tjeneste en Præceptor (Huslærer), en Karl, en Dreng, en Amme og 2 Piger.

² Var tillige Sognepræst for Skinnerup, der i Skattemdt. 1743 kaldes ”et lidet, ringe Sogn”. Af Tienden skulde der afgives årlig 24 Tdr. Byg til Rektoren i Ålborg og ”hans (Præstens) Indkomst af denne liden By er og liden og uvis og består i Gotfolkes egen Villie, så det falder ham tungt at subsistere med Kone og små Børn”. Han ejede en Cariol med 2 Hjul, men ingen Heste dertil. Af Tjenestefolk havde han kun en Amme og en Pige. Også i Visitatsmdl. af 1739 bemærkedes det, at han led Mangel ”ved sit lille lave Brød”.

³ Han sad efter Skattemdt. 1743 ”i et meget ringe Brød”, så han slet intet formåede at svare i Kopskat. - Jfr. T. A. Årb. 1910 S. 81 ff.

⁴ Om Skoleforholdene i Thisted beretter *Peder Cortsen* 1735 følgende: Udi Thisted Sogn fandtes ved min Ankomst hertil Stedet hverken Skoleholder eller noget Skolehus, men siden derpå rådet Bod, særdeles, da vel ædle og velbyrdige Hr. Cammerråd *Claus Caspergård* Anno 1729 til en Skole og Frihus for en Skoleholder christmildigt bortgav et Hus i

2. Skinnerup.

(⁶/₁₁ 1740, ²³/₃ 1747, ²¹/₇ 1754, ²⁸/₆ 1750).

Sognepræsten var den nys omtalte *Bent Curtz* (1734-59), der tillige var Kapellan i Thisted, prædikede ved Visitatserne til B.s Tilfredshed (”evangelisk”, ”opbyggeligt” og ”vel”) og forrettede sit Embede med megen Nidkærlighed. 1754 blev han dog syg i Kirken, forinden Tjenesten var begyndt, og faldt i Besvimelse foran Alteret; ”hæftig syg var han”, bemærker B., og måtte straks hjælpes hjem til Thisted, hvorefter B. selv forrettede Kirketjenesten for ham. Om hans Liv anføres, at det var kristeligt og opbyggeligt.

Degn *Anders Tilsted* (1740-74)⁵) var 1747 og senere ”ustraffelig i Embede og Forhold”, men blev

Thisted By beliggende, at Sognets og Byens Ungdom der kunde undervises i deres Christendom, Skrivning og Regning, hvorpå det så er lavet for Skoleholderens des bedre Subsistenses Skyld, at Bedemandstienesten i Thisted By altid skal følge Skoleholderen, nuværende eller efterkommende, efter . . . allern. Confirmation, dat. Kbh. ³¹/₃ 1735. Derforuden har Hr. Cammerråd Caspergård på sin Bekostning fra benåfnte Skoles Stiftelse til denne Tid ladet 10 fattige Børn årlig undervise . . . og udi Sal. Justitsråd Bierregårds Testamente er Anno 1732 tillagt Skoleholderen i Thisted årlig at nyde af Kiølbygårds Ejere Penge 4 Rxd. for 6 fattige Børns Undervisning, hvilket alt, når betankes, tilligemed den Skoleløn, som Skoleholderen af formuende Borgere og Bønder kan nyde, menes Skoleholderen ikke at feile fornøden Underholdning og Sognet dermed at være tient.

”Udi Tilsted Sogn” - meddeles sammesteds - ”har for en Tid siden været et Skolehus ved Kirken beliggende, som tillige var et Degnebolig, men ved min Ankomst til Kaldet var ganske i Grund øde, og Stedet hvor det på stod, til Kornland opløjet og brugt. En Discipel i Thisted Skole havde derefter i mange År som Løbedegn betient Kirken, men som hans Tieneste ikke befandtes at være til Menighedens Nytte, formedelst at Ungdommen ofte blev forsømt og ej undervist, som ske burde, har hans høj ædle Høj ærværdighed Mag. Frands Thestrup efter Andragende behaget 1730 at ændre sligt og beskikket Menigheden en vis Degn, som stændig kunde være i Sognet, og at samme Degn ikke skulde finde nødtørftig Underholdning, er han tillige antaget at være Skoleholder . . . Menigheden har efter Evne med mig contribueret et nyt Degne- og Skolehus at bygge og indrette på samme Sted som forrige haver stået, og hvor Sognets Ungdom nu på 4de År har Undervisning, fornemmelig om Vinteren.”

Ungdommen var 1739 vel undervist i sin Børnelærdom og får, hvor den senere omtales, overalt samme Ros.

Om Menigheden meddeles 1743, at den berømmede sine Lærere, og at disse med Sagtmodighed søgte at overbevise dem, som syndede med Drukkenskab og Underfundighed. 1746 forelå der ingen grovere Forargelser. 1750 var der ej heller ”særdeles Forargelser og åbenbare herskende Laster, uden Lov, Spil og Nattesæde, når nogen fra Landet kommer ind til Thisted at drive nogen Handel”. Ved de to seneste Visitatser var der ikke noget særligt i Vejen, men Sognebørnene var modtagelige for Forestillinger, og det anføres udtrykkeligt 1758, at der nu i Thisted By ikke mere var så ”vidtløftige Compagnier”, som der havde været.

⁵ Boede 1743 i Thisted ligesom Sognepræsten. Jfr. nærmere T. A. Årb. 1912 S. 26 f.

1758 anklaget af Menigheden for Forsømmelse, "blev derfor straffet og lovede Forbedring"⁶).

Menigheden var 1740 med stor Flid undervist af Sognepræsten, men 1747 var Ungdommen ikke så god og forfremmet, som B. havde håbet, det var nemlig gået forsømmeligt til med Skoleholdet. Næste Gang var Ungdommen "nogenledes" tilfredsstillende og 1758 "upåklagelig". Menigheden i øvrigt omtales kun 1754, hvor det siges, at den var andægtig ved B.s "Forretning" (af Kirketjenesten) og at Præstens Medhjælpere forsikrede, at der ingen Forargelser var i Menigheden.

3. Vang og Tvorup.

(⁹/₁₁ 40, ³/₁₂ 43, ²⁸/₂ 47, ²⁶/₁₀ 52, ⁷/₄ 55, ²⁵/₆ 58, ²⁵/₅ 62).

Af Sognepræsterne kaldes *Hans Bang* (1708-54)⁷) i Beretningen af 1740 "en gammel trofast og flittig Mand", der lærte evangelisk og levede eksemplarisk. Ved Visitatsen 1743 var han svag "og kunde derfor ej prædike denne Sinde". 1747 kunde han, skønt han var "en bedaget og skrøbelig Mand", endnu med Flid forestå sit Embede, men "Vinterens mægtige Strænghed og hans Skrøbelighed" hindrede ham dog i at komme til Kirken ved den da afholdte Visitats. 1752 havde den da "højt bedagede, men christelige Præst" ikke selv Styrke til at prædike, men dette udførtes ved Visitatsen at studiosus theologiæ *Adrian Brønlund*, der talte grundigt og opbyggeligt, og om hvem det hedder: "Han er den, som der er gjort allerunderdanigst Forestilling om at blive den gamle christelige Præst i hans Embede allernådigst adjungeret, som har fortient et priseligt Vidnesbyrd for hans Flid allevegne, hvor han har haft Conditioner". Ved næste Visitats var den gamle Bang død. Brønlund var nu bleven Sognepræst⁸) og fik som sådan stadig en lignende rosende Omtale, som da han var Kapellan.

Om Degnen *Daniel Pedersen Mørch* (1714-70)⁹) indskrænker B. sig 1740 til at bemærke, at han ikke var bekvem til at lære fra sig, og 1743, at han

havde forbedret sig. 1747 var han gammel og skrøbelig, hvorfor Provstens Søn, *Claus Bang*, havde måttet forestå Skolen for ham. 1752 står der, at han forrettede sit Degneembede ulasteligt, og at hans Mangel i Skolehold oprettedes ved Præstens Studentes *Iver Dahls* Flittighed, og 1755 hedder det: "Daniel Mørch gjør, hvad han kan, er ustraffelig i hans Degneembede, holder Skole det bedste han kan i hans Alderdom, afstedkommer og til Nytte for begge disse små Sogner". 1758 blev han hjulpet i sit Skolehold ved Præstens Tilsyn, men 1762 havde han fået en Substitut ved Navn *Christen Nielsen*, der var ham til god Hjælp både i Kirken og Skolen og levede christeligt. Selv levede han "uden Forargelse". Andre Skoleholdere omtales ikke, men det bemærkes 1762, at Bønderne i det lille Sogn Thorup sender deres Børn til Degneskolen i Hovedsognet¹⁰).

Menigheden gjorde 1740 "ønskelig Rede for sig" og 1743 bar den "meget vel underviste Ungdom" Vidnesbyrd om Præstens Flid og Omsorg, ligesom Præsten i det hele roste Menigheden for dens Lyst til Guds Ord, og ved de øvrige Visitats er omtales såvel Menighed som Ungdom i ganske lignende rosende Vendinger.

4. Skjoldborg og Kallerup.

(²²/₇ 39, ⁵/₅ 43, ²¹/₃ 47, ⁵/₈ 50, ⁹/₄ 55, ¹⁸/₉ 58, ²⁴/₉ 63).

Om den førstnævnte af Sognepræsterne, den bekendte Hr. *Ole Kamp* (1728-50)¹¹) hedder det 1739, at han "har været vidtløftig, men er efter Påmindelse forbedret i Lærdom og Levnet". Næste Gang prædikede han opbyggeligt over Dagens Evangelium, men i hans Levned begyndte der den Forargelse, at der blev ond Forståelse imellem ham og hans Hustru, "men det er ved Guds Nåde forekommet", tilføjes det i Beretningen. 1747 var Ole Kamp på Visitatsdagen syg og sengeliggende, hvorfor B. ikke fik hans Prædiken at høre; Menigheden gav ham imidlertid et godt Vidnesbyrd.

Den følgende Sognepræst *Friderich Vilhelm Kruse* (1750-88) prædikede opbyggeligt og smukt og var selv en vindskibelig og ustraffelig Mand.

Laurits Holm (1739-43)¹²) var "en ret christelig Degn og blev berømmet for sin Flid. Hans Efterfølger *Christian Mørk* (1743-48)¹³) levede ustraffeligt og holdt

⁶ I Skinnerup Sogn havde der efter Bent Curtz' Indberetning af 1735 ikke i Mands Minde været nogen Degnebolig eller noget almindeligt Skolehus indrettet, men Degneembedet "opvartedes" da af en Discipel i Thisted latinske Skole.

"Sognefolkene", hedder det nærmere, "antager her fra Jul til Påske en Skolemester for deres Børn, hvilken ugevis går fra een Bonde til en anden, nyder Kost, Husrum og ugentlig 2 Sk. af hver Barn". - 1742 var der en Degneskole for hele Sognet.

⁷ Født 1682 i Middelfart, død 1754 i Vang, kaldes i Visitatsindb. "præpositus emeritus" (1743) og "præpositus honorarius" (1747). Efter Viberg var han Provst 1736-89. Han var velhavende og svarede (1743) 14 Dr. i Formueskat. Han havde efter Mandtallet dog kun en Pige i sin Tjeneste og hans Køretøj var kun en tohjulet Cariol. Jfr. Hundrup: Oluf Bangs Efterkommere S. 22 f.

⁸ 1754-1792.

⁹ Han var 1743 "aldeles forarmet" og af så ringe Indkomster, at han intet formåede at svare i Skat. - Han er muligvis Søn af den Peder Danielsen Mørk, der 1688 blev Degn i Rør. - Jfr. nærmere T. A. Årb. 1910 S. 75 ff.

¹⁰ I Året 1735 fandtes der efter Hans Bangs Beretning intet Skolehus hverken i Vang eller Torup, hvorvel tilføjes, at så længe den forrige Degn levede og beboede et Sted i Torup, som han havde i Fæste af Råstrups Ejere, blev den Degnebolig i Vang, som var opbygget 1692, brugt til Skolehus, men siden den nuværende Degn kom til at bo deri, havde han om Vinteren fra Kyndelmisse til Påske næsten hvert År holdt Skole for Sogness Ungdom. 1742 blev Undervisningen for Vang Sogns Vedkommende foretaget i den nævnte Degneskole, medens der i Torup Sogn fandtes en Omgangsskolemester.

¹¹ Levede i beskedne Kår. Han havde ingen Formue og svarede (1743) kun 3 Rdl. af Indkomster. Hans Folkehold bestod af en Karl og en Pige. Om hans Liv henvises til Sev. Sortfeldts Afhandling i T. A. Årb. 1914.

¹² I Visitationsberetningen for 1739 siges han "nys" at være kommen til Kaldet. Jfr. T. A. Årb. 1919 S. 25.

¹³ Havde ringe Indkomster og svarede kun halv Kopskat, men holdt dog en Tjenestepige. - Jfr. T. A. Årb. 1909 S. 26.

flittigt Skole. *Hans Kås* (1748-1805)¹⁴ var ”en god Degn og opbyggelig Skoleholder i Skjoldborg (1750)¹⁵ samt førte et ædrueligt Levned” (1755). De øvrige Gange var der ej heller noget at udsætte på ham. 1743 var der i Kallerup en Skolemester, der fortjente Berømmelse for sin Flid. 1747 omtales også en unavngiven Skolemester i Kallerup på rosende Måde, men 1750 siges det om Omgangsskoleholderne i Kallerup, at de ”årlig var mestendel omvexlet”. 1755 holdt *Christen Sahl* Omgangsskole i Kallerup ”til Fornøjelse”. 1758 var Stillingen ledig, men der skulde antages en Mand til Mikkelssdag, og endelig 1763 havde Kallerup fået en god Skoleholder i *Jacob Jensen*; hans Løn var s. A. forbedret med Landgilden af en Gård i Hurup (3 Rdl. 2 Mrk.), som var skænket til dette Formål af en da afdød Niels Sørensen¹⁶.

Ungdommen var 1743 ”skikkeligen undervist”, og Menigheden fik ved samme Lejlighed det Skudsmål af Præsten, at den gerne hørte Guds Ord. Ungdommen betegnes de to følgende Gange som ”skikkelig” og ”upåklagelig”, den gjorde 1755 god Rede for sin Børnelærdom, men de to sidste Gange var den endogså ”fortræffelig”. Menigheden fik også 1747 et godt Vidnesbyrd af Ole Kamp, og heller ikke den følgende Sognepræst havde noget at klage på den.

I Indberetningen af 1755 omtales Hospitalet ved Skjoldborg Kirke som værende i god Stand. Det beboedes af ”4 fattige Lemmer”, der fik deres Pension rigtig.

5. Hundborg og Jannerup.

(²⁵/₁₁ 1740, ²⁵/₁₁ 43, ²/₃ 47, ²⁴/₆ 58 og ¹⁵/₉ 63).

Sognepræsten *Christen Degneboel* (1731-57)¹⁷ fik Ros for sine opbyggelige Prædikener, der var i Overensstemmelse med hans Livsførelse. Ved Visitatsen 1754 blev der dog prædikeret af en candidatus ministerii *Johs. Thorsen Hildebrandt*¹⁸), der ved denne Lejlighed holdt en opbyggelig Prøveprædiken, hvorhos han havde gode Testamonia om hans Flittighed og ustraffelige Forhold: ”et fromt Gemyt er han og af fattige Vilkår”.

Den følgende Sognepræst *Jens Hansen* (1756-86) omtales på lignende Måde som sin Formand og var ”meget stræbsom og opbyggelig”. Ved Visitatsen 1763 var han syg og prædikede, ikke.

Om Degnen *Mads Laursen*¹⁹), - der var Degn her 1688-1745 - siges det 1740 at han var ”gammel, men dog efter hans Alder flittig, medens det næste Gang kun bemærkes, at han var ”en udlevet og skikkelig Mand”. *Peder Freistrup*²⁰), der ved hans Afskedigelse 1745 fik Embedet efter ham, omtales som en Mand, der passede både Skole- og Degnetjeneste tilfredsstillende.

Af Skoleholdere omtales Christen Clemmensen, der nævnes 1743 og de følgende Gange. Han passede flittigt sin Skole i Jannerup, hvor han lærte og levede vel. 1743 nævnes en Niels Romdahl, der vistnok, ligesom Jens Christensen (1747), var Omgangsskolemester; begge var flittige og skikkelige Folk. Disse Omgangslærere var vistnok hyppigt vekslende; det omtales nemlig 1754, at der ”årligen efter Provstens foregående Examen og Samtykke” antages 2 Omgangsskolemestre. Endelig nævnes 1758 *Jep Frøstrup* i Vrodrup befandtes værdig til et godt Vidnesbyrd²¹).

Ungdommen var 1740 vel undervist og 1743 ganske skikkeligt, men den var ”meget blye og undseelig i at sige det frem, som den vidste”. De to følgende Gange siges der ikke noget særligt om dens Standpunkt, men den var 1758 ”fortræffelig” og 1763 ”mere end fortræffelig i Sandheds Bekiendelse”.

I Chr. Degnboels Tid var der et godt Forhold mellem Præst og Sognebørn, af hvilke de fleste fulgte hans gode Eksempel. Der fandtes (1754) ikke åbenbare Forargelser i Menighederne, og Præsten forsikrede med Glæde, at der holdtes god Skik i dem begge. 1758 fandt B. også Tilstanden god og ventede sig meget af den nye Præst, men bemærker dog næste Gang, at der var Forskel på Tilhørerne: ”Nogle ere Jesu sande Fiskere, andre er der Bevægelse hos, og Kraften ej så kendelig, men offentlig Forargelse findes der ikke”.

6. Sjørring og Thorsted

(²⁴/₁₁ 43, ²²/₃ 47, ²²/₇ 54, ⁶/₁₁ 59 og ¹²/₉ 63).

Sognepræsten, *Johannes Vogelius Steenstrup* (1735-74)²²) var stadig Genstand for Biskoppens Lovtaler; han

¹⁴ Jfr. T. A. Årb. 1909 S. 26.

¹⁵ Han var ”flittig i Skolen fra Mortensdag til vor Frue Dag i Fasten” (1755).

¹⁶ Efter Ole Kamps Indberetning af 1735 var der da ikke noget Skolehus i Skjoldborg Sogn og havde ej heller været, men Sognefolkene havde selv i deres egne Huse undertiden holdt en Skolemester for deres Børns Undervisning en Tid om Vinteren. Ole Kamp foreslog imidlertid, at Degnen (Michel Lauritzen) på Grund af sin Alderdom burde holde en Substitut, som i Degnehuset, hvilket Degnen ikke selv beboede, men bortlejede, kunde holde Skole for begge Sognes unge, der var mange i Tal. - 1739 var der i Skjoldborg By af Kammerråd Caspergård opbygget ”en meget god Skole”, der var Degneskole for Skjoldborg Sogn. - Jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1919 S. 21 f.

¹⁷ Kaldes hos Viberg Christen Deinbøll. Hans Indtægter var små, men han kunde dog holde 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger, hvorimod han ikke havde Luksuskøretøj.

¹⁸ Blev 1758 Sognepræst til Torrild og Vedslet i Hads Herred.

¹⁹ Jfr. T. A. Årb. 1910 S. 59 f.

²⁰ Jfr. T. A. Årb. 1910 S. 60 F.

²¹ Om Skolevasenet beretter Chr. Deinbøll følgende: ”Udi Jannerup Sogn er et østen for Kirken af Kirkens Midler opbyggt Skolehus, som Kirken og vedligeholder, og nyder Skoleholderen ved samme Skole efter den høje Øvrigheds Dispensation af Kirken årlig til Løn 10 Rdl., som synes at være for lidet til Subsistance for en Karl, thi det, han kan få af Sognefolkene i dette lidet Sogn for deres unge (hvis Tal er lidet) at undervise, er ikke synderligt at regne for noget. - Udi Hundborg Sogn er ingen Skolehus, og ved jeg ikke heller, om der nogetid har været Skolehus opbyggt, men de Folk, der have været omhyggelige for deres Børns Undervisning og dertil nogenledes have Evne, haver i deres egne Huse holdet en Skolemester for deres Børn på en Tid af Vinteren.” - 1742 var der en Degneskole for Hundborg By med omliggende Gårde, og i Jannerup By en Skole for hele dette Sogn.

²² Han omtales hos Viberg som ”myndig, men begavet”. Hverken hans Formue eller Indtægter var efter hans Skatteansættelse 1743 ret store. Han havde da sin Formand Hr. Jens Langballes Enke, Md.

prædikede ”med stor Flid og med gode Gaver”, ”grundigt, opbyggeligt og med stor Nidkjerhed”, ligesom han i sit Levned var exemplarisk. Degnen *Søren Bech* (1727-61)²³) var også ”en god og flittig Mand i hans Embede, Levned og Skolehold, men i hans Gemøtte noget nedslagen”. Han havde dog 1747 fået en Substitut, nemlig *Isak Pretzman*, der ved hans Død 1761 blev hans Efterfølger. - *Pretzman*²⁴), der allerede 1764 afgik ved Døden, roses som Substitut for sin utrættelige Flid ved Undervisningen (1754) og omtales senere som ”så god en Degn og Skolemester, som der ønskes kan”. - 1743 var der i Pastoratet 5 ”Løbeskoleholdere” (dvs.: Omgangsskoleholdere), men de følgende År nævnes kun 4 sådanne, der virkede om Vinteren, henholdsvis i Byerne Nestrup, Sperring, Skårup og Thorsted. dog at Skoleholderen i Skårup ikke omtales 1759. De fik alle en velvillig Omtale, men nævnes ikke ved Navn, undtagen *Michel Henriksen*, der 1763 var Skolemester i Torsted²⁵).

Ungdommen roses fra først til sidst; den var ”vel grundet og færdig til at svare til alle Ting” (1743), fremfor andre Steder ”dejlig Undervist” (1747) og ”som den plejer, fortræffelig” (1759). - 1743 gav Præst og Menighed gensidig hinanden et godt Skudsmål, og Menigheden gav ej heller senere Anledning til Klage, dens Medlemmer rettede sig efter Præstens Formaninger og ”elskede Guds Ord og Bord” (1763).

7. Nørhå.

(¹⁰/₁₁ 40, ²/₁₂ 43, ¹/₃ 47, ²⁵/₁₀ 52 ⁸/₄ 55, ²³/₆ 58 og ¹³/₉ 63).

Om Hr. *Truels Kongeslef* (1735-46)²⁶) hedder det 1740, at han afvigte År ”var fra sig selv”, men nu kommen til sin Forstand igen, lærte og levede til

Dorethe Kristine Stampe, logerende i Præstegården. Hans Tjenestefolk bestod af 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

²³ Jfr. T. A. Årb. 1909 S. 36 f. og 1910 S. 57 f.

²⁴ Isac Caspersen P. jfr. T. A. Årb. 1909 S. 37.

²⁵ ”Udi Siørring Sogn”, meddeler Hr. Jens Langballe 1735, ”hafver der været ungefær for 47 År et Skolehus lidet norden for Kirken, som Skoleholderen beboede og hafde sin Subsistens af Sognefolkene, ligesom han hafde Børn af enhver at informere, men hafde ikke noget vist til årlig Salarium, uden en Toft norden for Kirken, som kaldes endnu Skoletoft. Denne Toft er videre bleven solgt af Ørum Slots Ejer . . . Endeligen er omsider ermeldte Skolehus forfløttet på den nordøstre Hjørne af Kirkegårdens Dige År 1688 og beskikket til en Degnebolig . . . og haver Degnen hidintil beboet og beboer samme jordløse Hus og om Vinteren holder Skole for Ungdommen, men som Sognet er vidt adspredt, er det ikke Degnen muligt at informere alle Sognets Børn, hvorfor enhver Torp og By haver hidintil ladet deres Ungdom hjemmeundervise”. - Om Torsted Sogn meddeler Hr. Jens Langballe videre, at der aldrig havde været bygt noget Skolehus, men da Byen var lille og ”nær sammenliggende”, havde By mændene i hele hans Tid i Forening holdt en Skolemester til deres Børn hver Vinter. Jfr. nærmere T. A. Årb. 1909 S. 30 f. f.

²⁶ Var f. i Kongeslev i Hellum Herred og S. a. ”en kunstig Smed,” ved Navn Christen Pedersen. Hans økonomiske Forhold var 1743 stadig slette, og han forklarede ”sine ringe Indkomster ej at være 100 Rixdr. til sin nødtørfte Underhold med Kone og små uopfødte Børn”.

Opbyggelse, men led stor Mangel i sit lille, fattige Kald. Ved den følgende Visitats holdt han vel en opbyggelig Prædiken, og der var gensidig Tilfredshed mellem Præst og Menighed indbyrdes, men Biskoppen ”var ilde tilfreds og hjertelig bedrøvet over dem begge, fordi Ungdommen blev befunden vankundig”. Dette havde da til Følge, at de alle, såvelsom Degnen ”med Gråd og Bedrøvelse over dem og deres Forsømmelse ved Guds Bistand lovede Forbedring”. Næste Gang gik det bedre, og Præstens Flid var da ”kiendelig i Ungdommens mærkelige Forbedring”. Senere på Året døde han og blev efterfulgt af *Thomas Svanekjær* (1747-79), som tidligere havde været Præst i Viborg Stift (Næsborg, Salling og Outrup), hvorfra han medførte gode Attester. Også i dette Embede får han en god Omtale, han prædikede opbyggeligt og var ”en from, sagtmodig og opbyggelig Mand”. Om Degnen *Johan Schiærsling* (1730-65)²⁷) meddeles der intet 1740, udover, at han om Aftnerne katekiserede i Sognet. Efter det bedrøvelige Optrin 1743 gik det bedre med ham; Biskoppen fandt ikke Anledning til Klage i nogen Måde, og siger 1755 om ham, at han ”er en kiøn og flittig Mand med Skolebørnene og lever derhos ædruelig og skikkelig”. 1763 var han ”ved Alder dog flittig og beqvem til hans Degne- og Skolemesterembede”. - Andre Skoleholdere nævnes først 1747, hvor der nævnes en *Jens Christensen*, der ”med Nytte” virkede som Skoleholder i Klitten (Stenbjerg). 1752 havde den daværende Skoleholder kun 7 á 8 Børn at undervise, som han gjorde sit bedste med; han var kun ringe, men der var ingen bedre at få for den Løn, der blev budt. 1755 var Peder Simonsen ”Løbeskolemester” i Stenbjerg og erklæredes for ulastelig; om hans nærmeste Efterfølger også har været dette i faglig Henseende, turde drages i Tvivl, thi 1758 hedder det: ”Ved Stenbjerg, som ligger hos Havet, holdes årlig (til Undervisning) en liden Dreng, som bliver examineret af Præsten, førend han antages”. Men 1763 var der en Reform i Vente. Da byggede Ejeren af Nørhågård, Mons. Jens Wehn, en ny Skole til Børnene i Stenbjerg. Han vilde årlig bidrage 4 Rdl. til Skoleholderens Løn, medens Bønderne skulde betale Resten. Den daværende Skolemester Christen Christensen havde et godt Lov på sig.

Ungdommen havde, siden Thomas Svankjær var kommen til Kaldet, ”herlig forbedret sig” (1752) og får efter den Tid stadig Ros²⁸).

De gamle i Menigheden befandtes 1740 ”noget vankundige”, men næste Gang, Menigheden omtales (1752), fik den et godt Vidnesbyrd. Dens moralske Vandel klages der ikke på; den var ”Gud ske Lov nogenledes fri for Forargelser” (1755); der var ”ingen

²⁷ Jfr. T. A. Årb. 1910 S. 69 f.

²⁸ Om Skolevæsenet i Sognet meddeles 1735 følgende af Sognepræsten C. Lund: ”Udi Nørhå Sogn har ingen Skolehus været opbygget, men Degnen, som bor udi et jordløst Hus nært op til Kirken, der blev på Kirkens Bekostning opbygget til et Degnebolig efter hans højædle Højær værdighed Dr. Henrich Bornemanns Foranstaltning, holder Skole om Vinteren for de i Byen værende unge Børn, men udi Klitten, hvor der ere mange unge Folk og langt fra boendes, behøves nok et Skolehus og Skoleholdere, men kan ej formedelst Sognets Fattigdom bekostes”. - Jfr. nærmere T. A. Årb. 1910 S. 73 f.

grove Forargelser" (1758), og fandtes der Fejl, rettede Sognepræsten det ved Formaning og Undervisning, "og Tilhørerne gav hans Formaning Rum i Herrens Frygt".

HASSING HERRED.

1. Harring og Stagstrup.

(¹³/₁₁ 1730, ⁶/₅ 43, ¹⁹/₃ 47, ²⁷/₇ 54, ¹⁵/₆ 58 og ²²/₉ 63). Sognepræsten Mag. *Frideric Thestrup* (1708-58)²⁹ var tillige Provst i Hassing Herred, omtales i 1740 som "en gammel, flittig og sagtom Mand", der lærte og levede vel. Ved Visitatsen 1743 var han for svag til at holde Prædiken, men prædikede 1747 opbyggeligt over Dagens Evangelium og roses da både for Årvågenhed og Flid. Han var endnu 1754 trods sin Alder "så flittig og vindskibelig som i Ungdommen", men havde dog på dette Tidspunkt fået sig en Kapellan, nemlig Peder Winther, der senere blev hans Efterfølger. Den ¹⁵/₆ 1758 meddelte B., "holdt jeg der (dvs.: i Stagstrup) Ligprædiken over Provsten, sal. Mag. Frideric Thestrup, som havde været Præst i 50 År og Provst i 40 År". Hr. *Peder Winther* (1758-1766), der efterfulgte Thestrup, både som Sognepræst og Provst, skildres som en brav Mand og god Lærer. Han var 1763 "skrøbelig, men vel intentioneret og begavet til hans Provste- og Præsteembede".

Degnen *Christen Didrichsen Schytte* (1725-64)³⁰ var skikkelig og flittig; han kunde endnu 1747 trods sin fremrykkede Alder passe både sin Skole- og Degnetjeneste tilfredstillende, men 1754 havde han, der da betegnes som "ældgammel", måttet tage sin Søn *Mads Christensen Sc/yitte*³¹ at sørge for Skoleholdet, hvortil Sønnen var "duelig og beqvem, så at Skolen var med hannem velforsynet". Næste Gang var den gamle Degn så aflægs, at han ikke kom udenfor sit Hus, og forrettede heller ikke siden noget af sine Embeder, der begge blev foreståede af Sønnen med Flid og Påpasselighed. 1743 holdt Degnen Skole for begge Sogne, men havde dog allerede 1747 sin Søn til Hjælp derved. 1758 var der imidlertid ansat en særlig Skolemester i Harring, nemlig *Jens Madsen*, der 1763 var bleven afløst af Christen Pedersen, hvilke to Mænd begge fik et godt Skudsmål³².

²⁹ Var ejer af Herregården Øland, men boede i Præstegården (Rosholm). Han var en velstående Mand og holdt til sin Befordring en Chaise. Jfr. nærmere J. S. 3 – III S. 251.

³⁰ Jfr. T. A. Årb. 1915 S. 46.

³¹ Degn her fra 1764-81.

³² Efter Provst Thestrups Indberetning om disse Sognes Skolevæsen 1735 var der da ingen Skole i nogen af dem, dog således at forstå, at Degnen i Stagstrup underviste om Vinteren, så længe Bønderne sammesteds ikke havde Anvendelse for deres Børn til Markgærning. For Undervisningen fik Degnen egentlig 2 Sk. for hvert Barn, der lærte at læse, og for hvert af dem, der tillige lærte at skrive og regne, 8 eller 4 Sk. I de andre Byer i Sognet holdt Bønderne undertiden "en ung Person" - enten fra Thisted eller andetsteds fra - til at læse med deres Børn, for hvilket han nød Kost og Husly rundt om i de forskellige Hjem.

Biskoppen klager 1743 over, at nogle der i Sognene lod deres Børn forsømme Skoleundervisningen, men fandt i øvrigt Ungdommen vel undervist, hvilket sidste også gjaldt ved de senere Visitater, dog at han 1763 bemærker, at han havde ventet sig noget mere af den, selvom den nok måtte kaldes "ulastelig".

Menigheden var, efter hvad de to Præster erklærede 1754, uden åbenbare Forargelser, og den følgende Gang var det på samme Måde, men 1763 klagede Sognepræsten over, at der havde været Drukkenskab og Slagsmål i Menigheden, "hvilket han havde andraget for deres Husbonder til Straf, og selv havde han med Guds Ord forklaret dem deres dårlige Forhold og ventede deres Omvendelse og Forbedring". Sluttelig bemærker B.: "Jeg så ikke Mangel på Andagt hos de nærværende, men de fleste blev borte. Mit Råd og Formaning til Provsten, hvilket han og selv forstod, var, at han behøvede nøje Tilsyn med disse uordentlige Mennesker".

2. Snedsted.

(²⁴/₁₁ 1740, ²⁶/₁₁ 43, ²¹/₃ 47, ²⁵/₇ 54, ²²/₆ 58 og ²⁸/₉ 63).

Sognepræsten *Willum Schmidt* (1734-1769)³³ holdt ved den første Visitats en Prædiken, der åbenbart ikke i særlig Grad har virket opbyggeligt på Biskop Brorson, og han blev da heller ikke overvældet med Smiger af denne, der i al Korthed indberetter følgende: "Præsten Hr. Willum Schmidt prædikede legalisk³⁴), lever skikkelig. Hans Menighed var kun mådelig. Men undskyldede sig med hans Benbrud, som han har været elendig af i 1½ År³⁵). Lovede tilligemed Degnen, Hans Holgersen Schandorff Forbedring". - Næste Gang prædikede han "bedre end i sidste Visitats og opbyggeligere, og, skønt han var en svag Mand, forrettede han dog "efter sine skrøbelige Kræfter" Embedet ulasteligt. I øvrigt var der gensidig Tilfredshed mellem ham og Menigheden. 1754 var der intet at bemærke, men 1768 hedder det, at han "er af de skrøbelige på Legemet", hvorved tilføjes: "I hans Levned er han og noget skrøbelig, dog uden Forargelse lever han og uden Forsømmelse forvalter sit Embede". 1763 var han "gammel og sengeliggende"; hans "Adjunctus"³⁶) Hr. *Anders Erichsen Hvass*³⁷) prædikede opbyggeligt og var en ustraffelig Mand.

Degnen, *Hans Holgersen Schandorf* (1704-1767)³⁸), fik ikke Lejlighed til at vise B. sin Forbedring, da han med sin Familie "lå i en hård Sygdom", men han omtales dog som ustraffelig i Embede og Levned, hvilken Ros også i det følgende tillægges ham. 1747 og følgende År blev han ved Skoleholdet hjulpet af *Niels*

³³ Efter Mandt. 1743 var han en fattig og vanfør Mand og sad i et meget ringe Kald. Hans Formands Enke, Md. Schandorph, nød da Pension af Kaldet; hun boede der i Sognet i et Hus, som hun ejede, og til hvilket der var et Jordtilliggende på 1 Sk. 1 Alb. Htk., foruden hvilket hun havde nogle Sognes Kvægtiende i Forpagtning. Foruden en blind Søn havde hun mange umyndige Børnebørn at forsørge og var uden Formue.

³⁴ Lovmæssigt.

³⁵ Han skal være blevet sparket af sin Hest.

³⁶ dvs.: Kapellan.

³⁷ Senere Sognepræst til Nors og Tved.

³⁸ Jfr. T. A. Årb. 1915 S. 42 f.

*Jensen Røesholm*³⁹), der lærte vel og levede vel, og 1758 bestred både Degne- og Skoleembedet "til Fornøjelse" 1763 var den gamle Degn bleven 80 År, og der nævnes nu en anden Mand som hans Stedfortræder, nemlig *Jens Kiær*⁴⁰), der var en kristelig Mand og forestod både Degne- og Skoleembedet vel⁴¹). Ungdommen viste ved Visitatsen 1743 en kendelig Forbedring, og blev efterhånden bedre og bedre omtalt ("ulastelig", "ret god" og "meget god"). Menigheden frembød ikke åbenbare Forargelser og fik 1763 det Skudsmål af Præsten, at den flittigt søgte Kirken og gerne hørte Ordet. Forefaldt der Fejl og Brøst, modtog de pågældende med Sagtmodighed Påmindelser til Forbedring.

3. Skyum og Hørdum.

(¹⁵/₁₁ 1740, ⁷/₅ 43, ¹⁷/₃ 47, ²⁸/₇ 54, ²⁵/₉ 58 og ²⁰/₉ 63).

Sognepræsten *Niels Hager* (1736-58)⁴²) omtales ved den 1ste Visitats noget køligt; han prædikede kun "legalisk" og levede kun "skikkeligt". Men de senere Gange kaldes hans Prædikener opbyggelige og hans Liv og Lærdom ustraffelig. Menigheden var også vel tilfreds med ham og "takke ham godt". Hans Efterfølger *Christen Høyer* (1758-1805) var en kristelig og flittig Præst og en opbyggelig Prædikant.

Degnen *Jens Nielsen Års* (1721-1770)⁴³), der 1740 tilligemed Præsten fik en Tilrettevisning på Grund af Ungdommens mangelfulde Undervisning, lovede i den Anledning Forbedring, hvilket han også synes at have holdt, da han senere omtales som en nyttig Skoleholder og meget god Degn. 1758 havde han på Grund af Alder fået sin Søn *Morten Års* "adjungeret", men synes dog endnu 1763 at have betjent Degneembedet personlig, han fremhæves her som "en gammel, dog meget god Degn" ligesom hans Søn "også fortjente Berømmelse".

Medens det var Degnen - eller hans Adjunctus -, der holdt Skole i Hørdum, besørgedes Undervisningen i Skyum af en Skoleholder. Skoleholderne her skiftede tidt; den første, der nævnes, var *Jens Kielsingård* (1743), og derefter træffer vi ved hver Visitats stadig en ny. 1747 var det *Ludvig Muldorph*, 1754 *Chresten Pedersen*, 1758 *Mads Bedsted* og 1763 *Niels Røesholm*, der vel var identisk med den overfor omtalte Hjælpedegn i Snedsted. 1747 omtales det, at den største Lodsejer Løjtnant Klingenberg til Tannerup

havde vist en anerkendelsesværdig Gavmildhed ved at fremskaffe gudelige Bøger i Skolen og Sognet⁴⁴).

Ungdommen, der 1740 var "meget ringe", omtales ikke 1743, men havde 1747 "særdeles tiltaget i Undervisning" og var 1754 endog "ræt deylig", 1758 "ræt god" og gjorde også 1763 meget god Rede og Regnskab for Børnelærdommen.

1740 var der blandt de gamle i Menigheden nogle, der - i Modsætning til Ungdommen -, ikke var vankundige. Der blev ellers ikke klaget på Menighedens Forhold; den var flittig til at høre Ordet og levede derefter.

4. Hassing og Villerslev.

(²⁷/₁₁ 1743, ⁵/₃ 47, ²³/₁₀ 52, ¹⁶/₆ 58, og ¹⁸/₉ 63).

Hr. *Johan Hegelahr* (1740-53)⁴⁵) var "en særdeles vindskibelig og omhyggelig Mand i hans Embede for sine Tilhøreres Forfremmelse i Sandhed til Gudfrygtighed". Hans Menighed gav ham et såre godt Vidnesbyrd, og han "kendte fremfor andre specialissime sine Tilhøreres Tilstand unge og gamle, så at jeg særdeles måtte glædes over hans Flid, som han i ingen Måde sparer". I sin Indberetning om Visitatsen 1752 anbefaler B. ham til et bedre Kald, "thi han lider daglig Mangel med en christelig Hustru og mange umyndige Børn, men er en andægtig og exemplarisk Mand i hans Embede og sukker efter Herrens og hans salvedes Hjælp og Trøst". Hans Prædikener var meget grundige og opbyggelige. Johan Hegelahr blev 1753 forflyttet til Karleby, Horreby og N. Ørslev, hvorefter *Henrik Henriksen Bützov* blev Sognepr. til Hassing og V., men allerede forflyttet herfra 1756. Efter ham kom *Peder Olsen Rynning* (1756-60), som B. ikke var rigtig tilfreds med; hans Prædiken var kun "nogenledes", og hans Levned var om end ikke åbenbar forargeligt så dog "ey heller anstændig og sædelig", hvorfor han fik tildelt Formaninger om at forbedre sig. Han lovede da også Bod og Bedring, men om han holdt Ord, oplyses ikke, da han døde (1760) inden B. næste Gang kom på Visitats. - Hans Eftermand *Jens Jespersen* (1760-65) var ustraffelig og prædikede opbyggeligt.

Degnen *Christen Ludvigsen Muldorph* (1714-62)⁴⁶) fik Præsten med Lempe og Kærlighed til flittigt Skolehold (1743), og han omtales senere som "en ustraffelig Mand i Kirken, Skolen og i hans Levned" (1752). 1758 assisteredes han af sin Søn *Ludvig Muldorph* "til Nytte i Villerslev Sogn". Ved Visitatsen 1763 var hans Eftermand *Peder Westergård* (1762-91)⁴⁷) nylig kommen til Embedet, men der næredes det bedste Håb om, at han vilde blive en opbyggelig og

³⁹ Se Skyum-Hørdum.

⁴⁰ Var Hjælpedegn 1760-67, men blev fast ansat ved Schandorphs Død. - Jfr. T. A. Årb. 1915 S. 43.

⁴¹ Der var 1742 kun 1 Skole i Sognet, nemlig Degneskolen.

⁴² Var uden Formue og betalte 1743 4 rdl. i Skat af Indtægter. Han havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger og havde til sin Befordring en Cariol.

⁴³ Jfr. T. A. Årb. 1915 S. 45 f. Sønnen Morten Års var først Hjælpedegn og senere Degn her indtil 1795, da han blev Degn i Villerslev.

⁴⁴ 1735 var der i Hørdum Sogn ikke noget Skolehus, men et sådant var mange År forud af de Skyum Sognefolk bleven oprettet på deres egen Bekostning "næst ved Kirken". De sørgede også for Vedligeholdelsen og lønnede en Lærer om Vinteren. 1742 var der også oprettet en Skole i Skyum.

⁴⁵ Han ejede ingen Formue, og hans Indkomster var meget ringe, så at han i 1743 kun skulde betale 2 Rdl. 64 Sk. i Indkomstskat. Hans Folkehold bestod dog i 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

⁴⁶ Svarede 1743 kun halv Kopskat, da hans Indtægter var ringe og hans Tilstand slet, idet han intet ejede, "uden noget gammelt og snart ubrugeligt Husgeråd". Jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1915 S. 48.

⁴⁷ Jfr. T. A. Årb. 1915 S. 49.

duelig Degn og Skoleholder i Villerslev Skole. Af andre Skoleholdere nævnes 1743 *Niels Corporal*, der havde et godt Ord på sig; han var måske identisk med den ved de to påfølgende Visitatser omtalte *Niels Andersen*, der var Omgangsskoleholder i Hassing, og som får et lignende Skudsmål ligesom den næste Skolemester i Hassing, *Terkild Nielsen Håe* (1758 og 1763)⁴⁸.

Ungdommen var 1743 ”fortræffelig og allerbedst forfremmet”. Bortset fra 1747, da den ganske vist var vel undervist, men dog ringere end den plejede, fik den også de følgende Gange et meget godt Vidnesbyrd. Hr. Johan Hegelahr var på sin Side kun mædelig tilfreds med Menigheden, skønt han indrømmede, at den gerne hørte Ordet og hans Prædiken (1743). Ved Visitatsen 1752 kunde han dog ikke påpege grove Forargelser imellem Sognebørnene, og ”de få uordentlige” var ved hans flittige Tilsyn overbevist om deres Fejl, og mentes ved gudelige Formaning at kunne bringes på den rette Vej. De to sidste befandtes Menigheden andægtig; den søgte flittigt Kirken og brugte Sakramenterne med Andagt. 1763 meddeler B. følgende: ”Der er en Pige, 18 År gl., Anne Sørensdatter, som er målløs; hun har god Forstand til at gøre alle Slags Gierninger i Huset og i Marken. Hendes Attrå er efter at komme til Herrens Bord. Jeg kunde ey tale anderledes med hende end ved at vise hende nogle Billeder, som forestillede Gud, Christus, hans Værdskyld og Nåde. Derved viste hun sig glad og andægtig. Når man leverede hende en Salmebog bagvendt i Hånden, vendte hun den strax ræt, og når hun fandt Jesu Navn, pegede hun derpå med glad Ansigt, som hun vendte til Himlen, og knælede. Jeg håber ved Præsten, som jeg bad derom, og Barnets Forældre kan bringe det så vidt med hende, at hun kan vise at have nogen Begreb om Guds Nåde og Jesu Værdskyld etc., så vist som jeg tror, at den værdige Helligånd vil helliggøre og har helliggjort hende derfor og til at blive en værdig Giæst ved Herrens Bord. Hvad for Giærning hun skal forrætte, viser hun Lydighed, Flittighed og Troskab, og hendes Forhold er uskyldig”.

5. Sønderhå og Hørsted.

(¹¹/₁₁ 1740, ¹/₁₂ 43, ⁴/₃ 47, ²⁴/₁₀ 52, ²¹/₆ 58 og ¹⁶/₉ 63).

⁴⁸ ”I disse Sogne”, meddeler Sognepræsten 1735, ”har hid til Dags ingen Skolehus været. Degnen, som bor i Anexet Villerslev, som er det største Sogn, har undertiden om Vinteren holdt nogen Skole og derfor nydt 1 Sk., 2 å 3 Sk. om Ugen efter sin Profect, den Tid, det har kunnet påstå. såsom de fattige Beboere, der ere Trællebønder, har selv en Træls Avling, ej kan slippe Børnene, så snart de kan kiøre Ploven, som næsten varer fra St. Pedersdag (²⁹/₄) af, indtil Vinteren ligger til, undtagen fra Korn er sæet, til Høsten er forbi, da de må vogte Kvæg. I Hassing Sogn har de, som have Børn, om Vinteren en kort Tid fastet en Bues (Knøs, Bursch), som kunde lære Børnene at læse, da han er gået omkring i Kost hos dem og fået Løn, som de kunde have accorderet”.

Hr. *Niels Nieman*, der var Sognepræst her 1715-1744)⁴⁹), prædikede ”ikke ilde” og levede uforargelig, ligesom Menigheden ikke heller havde noget at klage på ham. - Den følgende Sognepræst *Laurits Vakker*⁵⁰) (1744-1754) var en opbyggelig og kristelig Mand såvel som en god Prædikant. Hans Efterfølger *Frideric Calundan* (1754-1770) fik ganske tilsvarende Vidnesbyrd. Ved Visitatsen 1758 var han med Orlov på Rejse, idet han var ovre i København hos sin Svoger Biskop Tideman⁵¹).

Degnen *Jørgen Andersen Als* (1715-59)⁵²), der 1740 - ligesom Præsten - lovede Forbedring i Anledning af, at både unge og gamle i Menigheden blev befundne meget vankundige var ikke heldigere næste Gang; Ungdommen i hans Skole var da stadig vankundig; og de lovede endrægtig efter B.s Formaning, at det skulde med tilbørlig Flid blive oprettet og forbedret. Jørgen Als var imidlertid, som det siges 1747, gammel og skrøbelig og uduelig til Skolehold, hvorfor det blev ham pålagt at skaffe en duelig Person til Skolen, hvilket da også kort derefter blev bragt i Orden. 1752 havde han som Substitut *Poul Resen*, der da synes at have betjent både Degne- og Skoleembedet, i hvilket han senere fik fast Ansættelse. *Poul Resen* (1759-81)⁵³) passede både som Substitut og Sognedegn sin Gerning godt både i Kirken og Skolen. 1747 og derefter var der i Hørsted en Omgangsskolelærer, der stadig omtales vel, men kun 1752 angives ved Navn (*Poul Christensen*)⁵⁴).

Som foran omtalt stod det til at begynde med dårligt til med Ungdommens Kundskaber, men siden Hr. Laurits Wachter kom til Kaldet, skete der en stor Fremgang i så Henseende, hvorefter det gik jævnt godt, så at Ungdommen 1758 bliver betegnet som ”god”, ligesom den også 1763 var i Stand til at gøre godt Regnskab for Børnelærdommen. Menigheden, der 1740 selv udviste stor Vankundighed, får den følgende Gang Bebrejdelse for, at Børnene forsømte Skolen; om grove Forargelser var der ikke Tale og det manglede heller ikke på Andagt i Kirken. Pastor Calundan ytrede dog 1763, at nogle af Menighedens Medlemmer var fromme, men at der var andre, som kunde forbittes af Guds Ord. B. bemærker ved samme Lejlighed, at Skolegangen der i Sognene var noget kortvarig, men at Menigheden lovede

⁴⁹ 1743 havde han i sit Hus foruden sin Familie og sine Folk (2 Karle og 3 Piger) 2 Dreng, af hvilke den ene var fattig, men hvem han gav Føde og Klæder og holdt i Skole. Han gav kun 2 Rdl. i Indtægtskat og må således have siddet i små Kår. Han døde 1744. Laurits Christensen Wachter, død 1754.

⁵⁰ C. var (iflg. Viberg) bekendt for sin ualmindelige Styrke, og han turde således ikke tage Folk i Hånden af Frygt for at klemme for hårdt til; var korpulent og blev tilsidst apoplektisk og sad på en Bænk når han prædikede. Han skal være død i en lille Gård ved Siden af Præstegården 1783.

⁵¹ T. A. Årb. 1915 S. 51 f.

⁵² T. A. Årb. 1915 S. 52 f.

⁵³ I disse 2 små Sogne fandtes der efter Præsteindberetningen af 1735 da ikke noget Skolehus, ”dog holdes der Skole af Degnen i Sønderhå om Vinteren, når Ploven hviler. Hans Salarium derfor er egentlig enten, ligesom Herredsprovsten har skrevet om (se Stagstrup), eller også Arbejde i Steden for Penge. Men udi Annexet holder Forældrene, som har Børn, om Vinteren et ungt Menneske for en vis Penge. Føden får samme Person een Uge på et Sted, en anden Uge på et andet Sted”.

ham, at deres Børn nok skulde blive sendt i Skole, når Mikkelsdag var ovre.

6. Visby og Heltborg.

(¹⁶/₁₁ 1740, ⁸/₅ 43, ¹⁶/₃ 47, ³⁰/₇ 54, ¹⁹/₉ 58 og ¹⁰/₉ 63.)

Sognepræsten, *Laurids Damstrøm* (1720-1760)⁵⁵), prædikede opbyggeligt og levede eksemplarisk. Han var allerede 1754 blevet noget skrøbelig, dog uden at han forsømte sit Embede hverken da eller senere. Hans Eftermand *Jens Halse* (1760-75) fik samme gode Skudsmål. Degnen *Peder Lang* (1732-76) omtales lige indtil 1763 som en flittig og ustraffelig Skoleholder og Degn, men han blev da ippet af B., fordi han var bleven forfalden til Drukkenskab, og måtte love Bod og Bedring.

Medens Degnen forestod Skoleundervisningen i Visby, blev der i Heltborg holdt Skole af forskellige Skoleholdere. Af disse nævnes *Peder Pedersen Lehmann*, der 1747 omtales som en god og flittig Skoleholder, men 1754 som "ikke vel skikket til at holde Skole", hvorfor han holdt "et tienligt Menneske" hertil. De to følgende Gange kaldes han - mærkeligt nok - "en meget duelig Skolemester" og "en god Skolemester", hvorved det dog 1763 tilføjes, at han til Medhjælper har en Mand ved Navn Erik Holm, "som og har et godt Navn for Flittighed og Duelighed". I Henseende til hans moralske Vandel bemærkes det, at han førte et anstændigt Liv.

Ungdommen var 1740, - hvad der jo på dette Tidspunkt ikke just var Reglen -, "såre vel undervist" og viste sig endnu 1754 "ret fornøvelig og rede til at gøre Rede for deres Børnelærdom", men 1758 var den kun "mådelig", hvorimod den 1763 igen var tilfredsstillende. Der var dog på sidstnævnte Tidspunkt sket en Del Forsømmelse med Hensyn til Skolegangen, idet Forældrene holdt deres Børn fra Undervisningen, hvilket de vedkommende dog lovede at bringe i Orden⁵⁶).

Hr. Laurids Damstrøm berømmede ved Visitatsen 1743 sine Tilhøreres "Lyst og Lydighed imod Guds Ord", og Tilhørerne "takke Gud for ham". 1754 var Præsten også fornøjet med sin Menighed - men med følgende Indskrænkning i Tilfredsheden: "Dog havde der været en forfængelig Samling af unge og gamle ved et Bierg en hellig Aften for at tænde Ild og Blus an, de havde og holdt Julestue i hans Sogn, men han

havde fået dette Onde dæmpet og afværget⁵⁷". - Men siden var der ikke åbenbare Forargelser i Menigheden, der holdt sig "skikkeligt", så at man ikke "sporede dem i grove Excesser", idet Medlemmerne lod sig sige af deres Sognepræst og tog hans Formaning og Undervisning til Følge.

7. Bedsted-Grurup.

(¹³/₁₁, 1740, ³⁰/₁₁ 43, ⁶/₈ 47, ²¹/₁₀ 52 og ²⁰/₆ 58).

Om Sognepræsten Hr. *Ole Falck* (1733-62)⁵⁸) bemærker B. i Indberetningen af 1740 at han "lærer og lever upåklagelig efter given Påmindelse", ved de øvrige Visitatser får han kun rosede Omtale; han prædikede opbyggeligt, Menigheden berømmede ham for hans Flid, og på hans Levned var der intet at sige andet end godt.

Degnen *Jeppé Højt* (1740-49)⁵⁹) var "velmenendes og flittig" og levede et ustraffeligt Liv, dog at B. ved Visitatsen 1743 syntes, at han "behøvede Opmuntring" til mere Flid ved Skoleholdet. Den følgende Degn *Lorentz Mathias Hviid* (1749-72)⁶⁰) var der intet at klage på, han var en skikkelig Mand, der levede uden Forargelse og var til Opbyggelse ved sit Skolehold om Vinteren, han var flink til Katekisation. Skoleholdere i Grurup omtales første Gang 1747, da denne Stilling beklædes af *Anders Pedersen*, der både i Lærdom og Levned var ulastelig. Ved Visitatsen d. ²¹/₁₀ 1752 var Skoleholdet der endnu ikke begyndt, men Provsten lovede, at det nok skulde komme i Orden, hvilket også skete. 1758 var der en Omgangsskolemester, der fik et godt Skudsmål⁶¹). Ungdommen var stadig ulastelig i Henseende til at gøre Rede for Børnelærdommen. Menigheden var der heller ikke noget i Vejen med, bortset fra, at nogle Forældre (1743) ikke holdt deres Børn til Skolen, men dens Medlemmer såvel i Grurup som i Bedsted fik (1758) det Vidnesbyrd, at de overhovedet var skikkelige Mennesker.

Hvidbjerg Vesten Å, Ørum og Lodbjerg.

(¹²/₁₁ 1740, ²⁵/₁₁ 43, ⁸/₃ 47, ²¹/₁₀ 52 og ¹⁷/₆ 58).

Sognepræsten *Ole Hald* (1733-62)⁶²) havde kun mådelige Gaver til at prædike, men havde 1740

⁵⁷ I en Indberetning af ²²/₁₂ 1739 vedr. hele Stiftet skriver B "I Stiftet gik i Svang her og der den dårlige Blusbrænd på St. Hans Aften, hvorved begikkes grove Synder, Drukkenskab og Horeri, som jeg har . . . søgt at hindre".

⁵⁸ Svarede 1743 i Formueskat 2 Dr. 20 Sk. og i Indtægtskat 3 Dr. 40 Sk. Han holdt Køretøj (1 Kariol med 4 Hjul), og hans Tjenestefolk bestod af 1 Karl, 1 Dreng og 2 Piger. Der hvilede da Enkepension på Kaldet, nemlig til Md. Kiercheterp (Kirketerp), der boede i et jordløst Hus, som hun ejede der i Sognet.

⁵⁹ Jfr. T. A. Årb. 1918 S. 58.

⁶⁰ Blev senere Degn i Kjettrup og Gjøtrup, jfr. T. A. Årb. 1914 S. 35.

⁶¹ Der var 1735 intet Skolehus i dette Pastorat. "Degnen holder vel om Vinteren Skole i Bedsted", hedder det i Præstens Indberetning, "men der kommer snart ingen til ham". I Grurup holder de Forældre, som haver Børn, en eller anden ung Person, der kan undervise dem i Læsen og Skriven, og får samme Person både til Kost og Løn, hos hvem han således er . . ."

⁶² Han forklarer om sig selv 1743, at han sad "i et meget besværligt og ringe Brød, der er halv øde af Sandflugt" Det omtales allerede da (i Skattemandtallet), at han foruden sin Armod havde et stort Huskors i en Kone, som var "skrøbelig i Hovedet". Han havde i sin Tjeneste kun en Karl og 2 Piger.

⁵⁵ Svarede 1743 6 Rdl. i Skat af Formue og 3 Rdl. at sine Indkomster. Hans Tyende bestod af 2 Karle 1 Dreng og 1 Pige. Han døde 1760.

⁵⁶ 1735 var der i Visby Sogn intet Skolehus, men Degnen holdt dog i nogen Tid Skole om Vinteren, hvorfor han fik 2 Sk. om Ugen af dem, som lærte at læse, og 3 eller 4 Sk. af dem, som tillige lærte at skrive. - I Heltborg Sogn var der heller intet Skolehus, men en Tid om Vinteren holdtes der Skole "af nu een, nu en anden Sognemand, nu een, nu en anden ung Person, som lærer Børnene det de kan". 1743 var der i Visby en Degneskole for hele Sognet, i Heltborg Sogn en Skole i Heltborg By foruden en Omgangsskole for de 3 mindste Byer i Sognet.

undervist sin Menighed vel, levede ustraffeligt og forrettede i det hele sit Embede ”efter det Pund og de Gaver, han havde, det bedste han kunde”. Han var imidlertid ”en meget fattig og elendig Mand, hvortil navnlig bidrog, at hans Hustru - som det omtales 1752 - til Tider var fra Forstanden, hvilket snart forværredes, så at hun i 1758 allerede i mange År havde været ”fra Vid og Samling⁶³”.

Degnen *Peder Bedsted* (1734-83)⁶⁴ fik 1743 en Påmindelse i Anledning af, at Ungdommen ved denne Lejlighed klarede sig mindre godt, men bortset herfra roses han både for sin Embedsførelse og sit Levned, og der bruges 1652 endogså så smigrende en Vending som at han havde ”Berømmelse” for sit Degne- og Skoleembede. Andre Skoleholdere omtales først 1758, nemlig

Jens Sørensen i Ørum og *Niels Christensen* i Lodbjerg, af hvilke ingen gav Anledning til Klage⁶⁵).

Medens Menigheden ved Visitatsen 1740 var vel undervist, klagede Sognepræsten ved næste Visitats over ”Menighedens Uvillighed til at lære Ordet, hvilket - som B. tilføjer - også kunde mærkes på Ungdommens Vankundighed. Menigheden vidnede dog med Præsten, at han var flittig i sit Embede og lovede ”med Væmodighed Forbedring”, idet den tilligemed Præsten og Degnen blev formanet til at ”bruge Nådens Tid bedre”. Næste Gang var Ungdommen vel undervist og gav heller ikke senere Anledning til Klage, ligesom Menigheden i det hele derefter fik gode Vidnesbyrd såvel fra Sognepræsten som fra Herredsprovsten.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1921, side 205-230)

⁶³ Hustruens Navn var efter Viberg: Anna Sophie Hald.

⁶⁴ Jfr. T. A. Årb. 1918 S. 54 ff.

⁶⁵ I Hvidbjerg vesten Å fandtes der - ifølge Præsteindb. 1735 - et Skolehus ved Kirken, hvilket i Året 1722 var indrettet af en tidligere Sognepræst, Hans Ramløse, Skolehuset vedligeholdtes af Sognefolkene, og til Lønning af Skolemesteren for Undervisning af de fattige Børn i Pastoratet havde samme Præst skænket et Bol i Tolbøl By Lodbjerg Sogn (Hk. 1-2-2-0), hvoraf der svaredes en årlig Afgift af 5 Rdl.